

PRIESAGOS *-INIS*, *-Ė* DĖMENĮ TURINTYS TEISĖS TERMINAI: DARYBA IR VARTOSENĄ

Laima Pečkuvienė

Mykolo Romerio universiteto Humanitarinių mokslų instituto
Kalbos kultūros katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4583
Elektroninis paštas laima.peckuviene@gmail.com

Pateikta 2012 m. vasario 26 d., parengta spausdinti 2012 m. balandžio 3 d.

Anotacija. Taisyklinga teisės kalba neišivaizduojama be joje vartojamų terminų taisyklingumo. Būdamą bendrinės kalbos sudėtinė dalis, teisės kalba turi laikytis visų taisyklingos kalbos reikalavimų, o kalbant apie jos terminų darybą – bendrinės kalbos žodžių darybos dėsnų. Pasirinkus tinkamą priešdėlį, priesagą, galūnę, sandą, pamatinį žodį neatsiras netaisyklingai sudarytų žodžių. Negalima vartoti tokio sudėtinio termino, kuris turi netaisyklingos darybos dėmenį, išskyrus tokius atvejus, kai be tokio termino išsiversti negalima, o galimybių padaryti jį nepažeidžiant taisyklingos kalbos reikalavimų nėra. Priesagos *-inis*, *-ė* vediniai, einantys sudėtinų terminų dėmenimis, daromi iš daiktavardžių, būdvardžių, veiksmažodžių, skaitvardžių,rieveksmių. Tokių būdvardžių yra sudaroma ir iš prielinksninių konstrukcijų. Straipsnyje analizuojami Lietuvos Respublikos kodeksuose, jų komentaruose, įstatymuose vartojami sudėtiniai terminai, sudaryti su tokiais vediniais. Dalis tokių terminų turi netaisyklingos darybos būdvardžius, todėl svarbu išsiaiškinti priežastis, dėl kurių atsiranda tokių vedinių. Lyginant ankstesnius ir dabar turimus kodeksus matyti, kad kai kurie su ydingos darybos būdvardžiais sudaryti terminai yra pakeisti. Pasitaiko tokių atvejų, kai kodeksuose ir jų komentaruose galima rasti skirtingus to paties termino variantus: ir taisyklingą, ir netinkamai padarytą. Tokia praktika klaidina visus, kas vartoja šią kalbą, ir yra nepriimtina.

Reikšminiai žodžiai: sudėtiniai teisės terminai, priesaginiai vediniai, pamatiniai žodžiai, darybos tipas.

Įvadas

Teisės kalba yra bendrinės kalbos dalis, todėl jai privalomi visi bendrinei kalbai keliami reikalavimai. Sakytinėje kalboje pasitaiko įvairių bendrinės kalbos normų pažeidimų (netaisyklingai tariamų ir kirčiuojamų žodžių, žodyno klaidų, netinkamai sudarytų žodžių, linksnių valdymo neatitikimų), tačiau į juos žiūrima kiek atlaidžiau nei į rašytinės kalbos klaidas. Rašytinei kalbai keliami griežtesni reikalavimai.

Teisės kalba rašomi kodeksai, įstatymai, teismų nutartys, nutarimai, sprendimai ir pan. raštai, todėl labai svarbu, kad visi vartojami žodžiai, gramatinės jų formos, linksnių, prielinksnių, polinksnių konstrukcijos atitiktų bendrinės lietuvių kalbos normas. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas teisės kalbos pagrindui – terminams. Tam tikrų teorijos ir praktikos sankirtų išvengti nepavyksta, tačiau reikia siekti, kad teisės kalboje kuo mažiau būtų prasilenkiama su taisyklingai kalbai keliamais reikalavimais, ieškoti būdų, kaip į bendrinei kalbai priimtinausią formą įvilkti teisės kalbai reikalingą turinį. Visus nukrypimus nuo bendrinei kalbai įprastos vartosenos reikia palikti tik tokiems atvejams, kai be jų negalima išsiversti norint patenkinti konkrečius vartojimo srities poreikius. Tai turi būti tik išimtys, o ne įprasta norma. Pavyzdžiui, terminas *pasientietis, -ė*, kuriuo asmuo pavadinamas pagal profesiją, yra sudarytas su priesaga *-ietis, -ė*, su kuria bendrinėje kalboje yra daromi asmenų pavadinimai pagal jų kilimo bei gyvenamąją vietą: *kaunietis, -ė, pakruojietis, -ė, egiptietis, -ė, europietis, -ė, užsienietis, -ė* ir t. t.¹ Tuo tarpu bendrinėje kalboje asmenų pavadinimai pagal profesiją iš daiktavardžių yra sudaromi su priesagomis *-ininkas, -ė (jūrininkas, -ė, spaustuvininkas, -ė), -istas, -ė (kriminalistas, -ė), -ierius, -ė (kontrolierius, -ė), -orius, -ė (ambasadorius, -ė), -aras, -ė (parlamentaras, -ė)*. Teisės terminas *besąlyginis sandoris* turi mišraus darybos tipo priešdėlinį priesaginį dėmenį, padarytą iš prielinksninės konstrukcijos *be sąlygų*, nors bendrinėje kalboje iš prielinksnio *be* konstrukcijų daug įprasčiau daryti ne mišraus tipo priešdėlinius priesaginius vedinius, o priešdėlio *be-* ir galūnės *-is, -ė* vedinius. Tai rodo ir „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ pateikti pavyzdžiai, iliustruojantys teiginį, kad būdvardžiai su šiuo priešdėliu žymi „ypatybę, susijusią su neturėjimu to dalyko, kuris pasakomas pamatiniu žodžiu: *beastris, -ė, begarsis, -ė, belapis, -ė, beskonis, -ė, bevardis, -ė*.“² Mišraus tipo priešdėliniai priesaginiai vediniai yra sudaromi iš kitokių prielinksninių konstrukcijų, pvz.: *įcentrinė jėga, povandeninis laivas, povestuvinė kelionė, priešgaisrinė apsauga, priešlėktuvinės patrankos, tarpmiestinis traukinys* ir t. t.³ Bendrinėje kalboje vartojami vos keli priešdėlį *be-* ir priesagą *-inis, -ė* turintys būdvardžiai: *begalinis (begalinė tiesė, begalinė aibė)*, mūsų jau minėtas *besąlyginis (besąlyginė kapituliacija)*.

1 *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Ambrazas, V., et al. Ketvirtoji pataisyta laida. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005, p. 139–140.

2 *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Keinys, S., et al. Ketvirtasis leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 76.

3 *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, supra note 1, p. 215.

Taisyklinga kalba neatsiejama nuo joje vartojamų terminų taisyklingumo. Terminų taisyklingumo ir kiti klausimai nagrinėjami K. Gaivenio⁴, P. Kniūkštos⁵, A. Paulauskienės⁶, A. Pupkio⁷, A. Piročkino⁸ ir kt. darbuose. Vieni autoriai daugiau dėmesio skiria kalbos normos teorijos klausimams, kitų darbuose analizuojamas įvairių mokslo sričių terminų plitimas ir jų santykis su taisyklinga vartoseną, tiksliau tariant, nagrinėjama atitiktis arba neatitiktis bendrinės kalbos normoms. Ši problema aktuali priesagos *-inis*, *-ė* dėmenį turintiems teisės terminams, todėl ir buvo atliktas šis tyrimas.

Terminų taisyklingumas yra vienas svarbiausių terminų kalbinių reikalavimų. Taisyklingumas – „tai sutikimas su kirčiavimo, rašybos, gramatikos, žodžių darybos, gramatinimo ir vartojimo taisyklėmis. Pavyzdžiui, terminas ar jo dėmuo gali būti netaisyklingos darybos (*automatinis perjungėjas*, *vyrinžinierius*), netaisyklingai kirčiuojamas (*rėmontas*, *važiuoklė*), netaisyklingai rašomas (*makijažas*, *skersnukis*), netaisyklingai gramatinamas (*ekslibris*, *herbera*) ir t. t.“⁹

Šio tyrimo tikslas – išanalizuoti teisės terminus, sudarytus su priesagos *-inis*, *-ė* dėmeniu, kalbos normos aspektu. Svarbu išsiaiškinti, ar sudėtinių terminų dėmenys – priesagos *-inis*, *-ė* vediniai – yra priimtini bendrinei kalbai, t. y. sudaryti lietuvių kalbai būdingu darybos būdu, nustatyti priežastis, dėl kurių atsiranda netaisyklingą būdvardį turinčių terminų. Tai padėtų išvengti nepriimtinos darybos atvejų ateityje.

Tyrimo objektas – sudėtiniai teisės terminai, turintys priesagos *-inis*, *-ė* dėmenį, Lietuvos Respublikos teisės kodeksuose, jų komentaruose, įstatymuose, teismų nutartyse. Atliekant tyrimą taikytas aprašomasis ir analitinis metodai, sudėtiniais teisės terminams nagrinėti darybos ir taisyklingos vartosenos aspektu pasirinkta sinchroninė lyginamoji pavyzdžių analizė.

1. Priesagos *-inis*, *-ė* vediniai teisės kalboje ir bendrinės kalbos būdvardžių daryba

Priesaga *-inis*, *-ė* laikoma dariausia būdvardžių darybos priesaga. Pamatiniais tokių vedinių žodžiais gali būti skirtingų kalbos dalių žodžiai, tačiau daugiausia tokių būdvardžių bendrinėje kalboje yra padaroma iš daiktavardžių¹⁰. Su šios priesagos vediniais yra sudaryta nemaža dalis įvairiose srityse vartojamų sudėtinių terminų. Tokie terminai būdingi ir teisės kalbai. Iš žemiau pateiktų pavyzdžių matyti, kad tokių sudėtinių teisės terminų būdvardžiai, taip pat kaip ir bendrinėje kalboje vartojami šios priesagos vediniai, yra sudaromi iš įvairių kalbos dalių:

4 Gaivenis, K. *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002.

5 Kniūkšta, P. *Administracinė kalba ir jos vartoseną*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005.

6 Paulauskienė, A. *Teisininkų kalba ir bendrosios kalbos normos*. Vilnius: Justitia, 2004.

7 Pupkis, A. *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005.

8 Piročkinas, A. *Administracinės kalbos kultūra*. Vilnius: Mintis, 1990.

9 Gaivenis, K., *supra* note 4, p. 36–37.

10 *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, *supra* note 1, p. 210.

daiktavardžių: *Suminė darbo laiko apskaita*¹¹; <...> kas laiduotojui arba kitam asmeniui padarė didelės turtinės žalos, baudžiamas¹² <...>; Vaikų ir tėvų asmeniniams ir turtiniams santykiams taikoma vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės teisė¹³.

būdvardžių: <...> ūminių viršutinių kvėpavimo takų infekcijų¹⁴ <...>; Darbdavys privalo <...> iškviešti greitąją medicinos pagalbą <...> ūminių susirgimų darbe atvejais¹⁵.

skaitvardžių: surasti ir panaudoti pirminius įrodymus¹⁶ <...>; <...> būtina panaudoti išvestinius įrodymus todėl, kad pirminis šaltinis nebeegzistuoja¹⁷ <...>; <...> testatorius gali antriniam įpėdiniui paskirti kitą įpėdinį¹⁸ <...>.

veiksmazodžių (neveikiamųjų būtojo laiko dalyvių): Bylą nagrinėjant rašytinio proceso tvarka¹⁹ <...>; <...> reikalingas vaiko, dėl kurio įvaikinimo sprendžiama, globėjo (rūpintojo) rašytinis sutikimas²⁰; <...> Aukščiausiojo Teismo septynių teisėjų išplėstinė kolegija²¹ <...>.

prieveiksmių: <...> taikoma vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės teisė²²; <...> įrodymai skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius²³; <...> asmenys, kurie <...> tyčiniaus veiksmis²⁴ <...>.

Dalis tokių vedinių yra padaryta iš **prielinksnių konstrukcijų:**

*Mokėjimas už viršvalandinį ir nakties darbą*²⁵; <...> sutikimas įvaikinti gali būti duodamas ir nagrinėjant įvaikinimo bylą, o ne atliekant ikiteismines įvaikinimo procedūras²⁶ <...>; orlaivio ar kito skraidymo įrenginio ekipažo narys, pažeidęs tarptautinių skrydžių taisykles, baudžiamas²⁷ <...>.

Vienas kitas priesagos *-inis, -ė* būdvardis yra padarytas iš dviejų žodžių kamienų, pvz.: *vienkartinė išmoka, vienkartinis darbas*.

Kai kurie priesagos *-inis, -ė* vediniai yra padaromi iš tarptautinių daiktavardžių, turinčių formantus *-ij-* ir *-ik-*. Bendrinėje kalboje darant būdvardžius tokie pamatinių

11 Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Vilnius: Mūsų Saulužė, 2004, 149 str.

12 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Vilnius: Mūsų Saulužė, 2007, 206 str. 2 d.

13 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2000, 1.32 str. 1 d.

14 Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl gripo ir ūminių viršutinių kvėpavimo takų infekcijų epidemiologinės priežiūros taisyklių patvirtinimo“ 2012 m. sausio 30 d. Nr. V-58 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-03]. <<http://infolex.lt/ta/153361>>.

15 Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, op. cit., 272 str., 1 d.

16 Goda, G., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 48.

17 Ibid., p. 48.

18 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, op. cit., 5.21 str.

19 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002, 319 str. 3 d.

20 Bakanas, A., et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. III knyga. Vilnius: Justitia, p. 404.

21 Goda, G., et al., op. cit., p. 82.

22 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, supra note 13, 1.32 str. 1 d.

23 Goda, G., et al., supra note 16, p. 48.

24 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, supra note 13, 5.6 str. 1 d.

25 Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, supra note 11, 193 str.

26 Bakanas, A., et al., supra note 20, p. 405.

27 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, supra note 12, 279 str.

žodžių formantai dažniausiai yra praleidžiami. Šių darybos reikalavimų laikomasi ir teisės kalboje: *Kasacinė instancija*²⁸ (*kasacinė: kasacija*); *Darbuotojas, nukentėjęs dėl nelaimingo atsitikimo darbe, ūmio profesinės ligos*²⁹ <...> (*profesinės: profesija*); <...> *buities, sanitarinės ir higienos patalpos*³⁰ (*sanitarinės: sanitarija*); <...> *nustato darbo, profesines, socialines ir ekonomines sąlygas*³¹ <...> (*ekonomines: ekonomika*). Minėti pamatinių žodžių formantai paliekami tais atvejais, kai be jų priesaginis vedinys būtų sunkiai suprantamas. Pavyzdžiui, *taryba* <...> *sudaroma iš centrinių (respublikinių) profesinių sąjungų, darbdavių organizacijų ir Vyriausybės atstovų*³² (*respublikinių: respublika*). Sakytinėje kalboje vartojamas netinkamos darybos būdvardis *pensijinis* (*pensijinis amžius, pensijiniai fondai*), kurį darant išlaikytas dėmuo *-ij-*. Turi būti *pensinis amžius, pensijos amžius, pensiniai fondai, pensijų fondai*.

2. Nenorminės darybos dėmenį turintys terminai. Jų atsiradimo priežastys

Kalbos normos atžvilgiu problemų kelia teisės kalbos terminai, kurių dėmenys su priesaga *-inis, -ė* yra padaryti iš tam tikrų veiksmažodinės kilmės daiktavardžių. Lietuvių bendrinėje kalboje su šia priesaga neįprasta daryti būdvardžių iš išvestinių daiktavardžių, ypač iš veiksmažodinės kilmės abstraktų³³. Dėl šios priežasties bendrinei kalbai nepriimtini sudėtiniai teisės terminai, turintys būdvardį, padarytą iš tokio pamatinio žodžio, kuris pats yra priesagos *-imas (-ymas)* vedinys. Tokia yra darybos teorija. Ar darybos teorija ir praktika sutampa? Vienareikšmio atsakymo į šį klausimą nėra. Pavyzdžiu gali būti su dėmeniu *įstatyminis* sudaryti terminai *įstatyminiai įpėdiniai, įstatyminiai atstovai* ir kt., kurių priesagos *-inis, -ė* vedinys yra padarytas iš veiksmažodinės kilmės daiktavardžio *įstatymas*. Palyginus Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų, Baudžiamojo proceso ir Civilinio proceso kodeksus matyti, kad juose viena sąvoka reiškiamą skirtingu būdu sudarytais terminais. Vienu atveju su nenorminės darybos būdvardžiu, kitu – su prielinksnio *pagal* konstrukcija: *Jeigu administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo ir nukentėjusysis yra nepilnamečiai, <...> jų interesams turi teisę atstovauti jų įstatyminiai atstovai (tėvai, įtėviai, globėjai, rūpintojai)*³⁴; *Prokuroras, kaltinamasis, atstovas pagal įstatymą, gynėjas*³⁵ <...>; *Atstovų pagal įstatymą eilės*³⁶. Du skirtingos darybos terminus randame Lietuvos Respublikos civilinio kodek-

28 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Vilnius: Saulelė, 2008, 24 str.

29 Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, supra note 11, 281 str. 1 d.

30 Ibid., 267 str.

31 Ibid., 61 str. 1 d.

32 Ibid., 45 str. 1 d.

33 Kniūkšta, P., supra note 5, p. 202.

34 Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Vilnius: Saulelė, 2012, 247 str.

35 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, supra note 12, 237 str. 1 d.

36 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, supra note 19, 54 str.

so komentare: *Pagal šiuos sandorius atsako nepilnamečio įstatyminiai atstovai*³⁷ <...>; <...> reikalavimą pripažinti juos negaliojančiais gali pareikšti tik neveiksnaus asmens atstovas pagal įstatymą³⁸ <...>. Naujame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse termino, sudaryto su nenorminės darybos būdvardžiu ir vartoto ankstesniame Civiliniame kodekse, jau nėra, plg.: *Įpėdinių pagal įstatymą eilės*³⁹; *Ieškinį <...> gali pareikšti tik kiti įpėdiniai pagal įstatymą arba pagal testamentą*⁴⁰ <...>; *Jeigu nėra nei įstatyminių, nei testamentinių įpėdinių, <...> turtas paveldėjimo teise pereina valstybei*⁴¹; *Įstatyminiai įpėdiniai*⁴². Netinkamai sudaryto termino neišvengta teismo rengtame dokumente: *Palikėjo tėvai (itėviai) būdami antros eilės įstatyminiai įpėdiniai <...> teisę pretenduoti į privalomąją palikimo dalį įgytų tik nesant pirmos eilės įstatyminių įpėdinių*⁴³.

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad teisės kalba turi galimybę išvengti ydingos darybos termino, tačiau ne visada ja naudojasi. Reikia manyti, kad tai tik laiko klausimas. Sakytinėje kalboje (kartais pasitaiko ir rašytinėje) turi būti vengiama junginių *įstatyminė bazė, įstatyminės pataisos*. Dėl jau aptartos priežasties jų vietoje turi būti vartojama *įstatymų bazė, įstatymų pataisos*.

Iš prielinksnio konstrukcijos *po įstatymų* priešdėliniu priesaginiu būdu padarytas būdvardis *poįstatyminis*, su kuriuo yra sudarytas terminas *poįstatyminis (teisės) aktas: Darbo teisės šaltinis yra ir kiti norminiai Vyriausybės, kitų valstybės ir savivaldos institucijų <...> teisės aktai, t. y. poįstatyminiai aktai*⁴⁴; *Kiti įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai numato <...>*⁴⁵. Šiuo terminu vadinami norminiai teisės aktai, priimami įstatymo pagrindu, juos sukonkretinantys ir užtikrinantys jų vykdymą. Nurodomos tokios poįstatyminių teisės aktų rūšys: Seimo nutarimai, Vyriausybės nutarimai, ministerijų departamentų instrukcijos ir įsakymai, vietos valdžios ir valdymo institucijų nutarimai ir sprendimai ir kt. „Kanceliarinės kalbos patarimai“⁴⁶ vietoj šio priešdėlinį priesaginį būdvardį turinčio termino siūlė vartoti *įstatymo lydimieji aktai*. Kai kurių teisininkų nuomone, siūlytas vartoti terminas buvo netikslus, kadangi neapėmė visko, kas įeina į poįstatyminio teisės akto sąvoką: kai kurie poįstatyminiai aktai reguliuoja tas valstybės ir visuomenės gyvenimo sritis, kurių nereguliuoja jokie teisės aktai. Ieškota priiimtinesnio atitikmens, dabar Lietuvos Respublikos terminų banke pateiktas aprobuotas terminas *įstatymo įgyvendinamasis teisės aktas*, kuris ir turi būti vartojamas *poįstatyminio akto* vietoje.

37 Bakanas, A., et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. I knyga. Vilnius: Justitia, 2001, p. 191.

38 *Ibid.*, p. 192.

39 *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*, supra note 13, 5.11 str.

40 *Ibid.*, 5.17 str.

41 *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1998, 567 str.

42 *Ibid.*, 573 str.

43 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-183/2009.

44 Bužinskas, G., et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 40.

45 *Ibid.*, p. 167.

46 *Kanceliarinės kalbos patarimai*. 5-asis leidimas. Parengė Kniūkšta, P., et al. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002, p. 21.

Teisės terminas *draudiminis įvykis* bendrinei kalbai taip pat nepriimtinas dėl jau aptartos priežasties – būdvardžio *draudiminis*, padaryto iš veiksmažodinės kilmės abstrakto *draudimas*: <...> *draudimo įmonei pereina kreditoriausias teisės, susijusios su skolininku, atsakingu už draudiminį įvykį*⁴⁷; <...> *jeigu draudiminis įvykis įvyko dėl karo veiksmyų* <...>⁴⁸. Buvo siūlymų šio termino vietoje vartoti *draudinis* (: *drauda*) *įvykis, draudos įvykis*⁴⁹. Valstybinė lietuvių kalbos komisija aprobavo terminą, sudarytą su įvardžiutuotiniu neveikiamosios rūšies dalyviu – *draudžiamasis įvykis*. Tokie dalyviai eina sudėtinį terminų dėmenimis ir nurodo rūšį, pvz.: *(ne)kilnojamas daktas, baudžiamoji byla, ginamoji kalba*.

Pataisyti ir teisės kodeksuose nevartojami sudėtiniai terminai, turėję dėmenį *ieškininis*, padarytą iš veiksmažodinio daiktavardžio *ieškinytis*: *Ieškininė senatis; Ieškininės senaties sąvoka; Ieškininės senaties terminai; Ieškininės senaties taikymas; Ieškininės senaties terminų sustabdymas, nutraukimas ir atnaujinimas*⁵⁰ ir kt. Būdvardžio vietoje vartojama daiktavardžio kilmininko forma: *Ieškinio senatis; Ieškinio senaties samprata; Ieškinio senaties termino nutraukimas*⁵¹; <...> *ar ieškinio senaties terminas yra praleistas* <...>⁵²; *Darbo įstatymai gali nustatyti, kad ieškinio senatis netaikoma ir kai kuriems kitiems reikalavimams*⁵³. Rašytinėje teisės kalboje nevartojamų terminų netinka vartoti sakytinėje kalboje (*ieškininis pareiškimas, ieškininiai reikalavimai* ir pan.).

Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad teisės kalboje skirtingais terminais nusakoma asmens būklė santuokos ir šeimos atžvilgiu: *Teisėta priežastis nutraukti darbo santykius negali būti* <...> *šeiminė padėtis* <...>⁵⁴; *Areštą atliekantys nuteistieji* <...> *gali gauti trumpalaikę išvyką į namus dėl itin svarbių šeiminių aplinkybių*⁵⁵; <...> *posėdis gali būti uždaras – žmogaus asmeninio ar šeiminio gyvenimo slaptumui apsaugoti* <...>⁵⁶; <...> *atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną ar prokurorą objektyviai kliudo šeimyninės ar kitos svarbios aplinkybės*⁵⁷. Ar priimtini bendrinei kalbai tokie termino variantai? Šie terminai skiriasi iš skirtingų pamatinių žodžių sudarytais būdvardžiais: *šeiminė* yra padarytas iš daiktavardžio *šeima*, būdvardžio *šeimyninis* pamatiniu žodžiu eina daiktavardis *šeimyna*. Kuo gi skiriasi šių pamatinių žodžių reikšmės? Dabartinės lietuvių kalbos žodyne pateiktos keturios žodžio *šeima* reikšmės. Mūsų atveju tinka pirmoji: „žmonių grupė, susidedanti iš tėvų, vaikų (kartais ir artimų giminaičių), gyvenančių kartu: Didelė, laiminga šeima. Šeimos galva. Šeimos įtaka auklėjimui. Kiek turi šeimos

47 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 13, 6.101 str. 4 d.

48 *Ibid.*, 6. 1014 str. 5 d.

49 Kniūkšta, P., *supra* note 5, p. 202.

50 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 41, I sk. VI skr.; 83 str.; 84 str.; 85 str.

51 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 13, VII sk.; 1.124 str.; 1.130 str.

52 Bakanas, A., *et al.*, *supra* note 37, p. 263.

53 Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, *supra* note 11, IV sk. 27 str.

54 *Ibid.*, 129 str. 3 d.

55 Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, 55 str. 5 d.

56 Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas, I sk. 8 str. 2 d. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Vilnius: Saulelė, 2012.

57 Goda, G., *et al.*, *supra* note 16, p. 478.

(vaiku)?⁵⁸. Žodžiu *šeimyna* vadintini „visi namų žmonės (savi ir svetimi)“⁵⁹. Būdvardis *šeimyninis* tinka tada, kai reiškiamą sąsąją su šeimyna, pvz.: *šeimyniniai vaikų globos namai*, o norint nusakyti būklę santuokos ir šeimos atžvilgiu reikia vartoti terminą *šeiminė padėtis*. Visi su šeima susiję dalykai turi būti nusakomi terminais, sudarytais su dėmeniu *šeiminis*: *šeiminis gyvenimas*, *šeiminės aplinkybės*.

Naujame Civiliniame kodekse pakeistas ankstesniame Civiliniame kodekse vartotas terminas *testamentiniai įpėdiniai*: *Jeigu testamentinis įpėdinis* <...>⁶⁰; *Testatorius turi teisę įpareigoti įpėdinį pagal testamentą* <...>; *Jeigu nėra įpėdinių nei pagal įstatymą, nei pagal testamentą* <...>⁶¹. Naujos darybos termino pasirinkimą matyt lėmė analogišku būdu padarytas terminas *įpėdiniai pagal įstatymą*. Tačiau Civilinio kodekso komentare vėl sugrįžta prie anksčiau vartoto termino: <...> iš vienašalio sandorio gali atsirasti ir kitų asmenų teisės (*testamentinio įpėdinio teisė priimti palikimą*, <...>)⁶². Tokio terminų vartojimo reikia atsisakyti: Civiliniame kodekse ir jo komentare turi būti vienodas terminas.

Darant priesagos *-inis*, *-ė* būdvardžius iš nelietuviškų žodžių, vadovaujamosi nuostata visais įmanomais atvejais vengti vedinių, kurie prieš tą priesagą turi pamatinių žodžių dėmenis *-al-*, *-ar-*, *-at-*, *-et-*, *-yv-*, *-or-*. Tokie vediniai nėra griežtai taisomi, tik atkreipiamas dėmesys, kad geriau būtų jų nevartoti. Lietuvių kalba daugeliu atvejų gali išsiversti be tokiu būdu padarytų būdvardžių ir vietoj jų pasirinkti galūnės vedinius arba būdvardžius, padarytus iš atitinkamų daiktavardžių, pvz.: *preliminarus* (ne *preliminari-nis*) *svarstymas*, *globali* (ne *globalinė*) *problema*, *progresiniai* (: *progresija*) *mokesčiai*, *intelektinė* (: *intelektas*) *nuosavybė* ir pan. Teisės kalboje atsisakyta daugelio terminų, sudarytų su tokiais bendrinei kalbai ne itin priimtinos darybos būdvardžiais. Pavyzdžiui, vietoj terminų *alternatyvinė prievolė*, *solidarinė pareiga*, *solidarinis reikalavimas*, *solidarinis skolininkas*, *solidarinis kreditorius*, *subsidiarinė atsakomybė*, *subsidiarinė prievolė*, *intelektualinė veikla*, *intelektualinė nuosavybė* vartojami terminai, sudaryti su būdvardžių įvardžiuotinėmis formomis (jos padarytos iš atitinkamų galūnių vedinių), arba terminai, sudaryti su priesagos *-inis*, *-ė* vediniais, neturinčiais prieš tą priesagą jokių formantų: *alternatyvioji prievolė*, *solidarioji pareiga*, *solidarusis reikalavimas*, *solidarusis kreditorius*, *subsidiarioji atsakomybė*, *subsidiarioji prievolė*, *intelektinė veikla*, *intelektinė nuosavybė*⁶³.

Kartu reikia atkreipti dėmesį į tokius pasitaikančius atvejus, kai vengtiną dėmenį turintys priesagos *-inis*, *-ė* vediniai vartojami lygiagrečiai su taisyklingos darybos vediniais: *Rankpinigiais negali būti užtikrinama preliminarioji sutartis* <...>; *Preliminarioji sutartis*; *Rašytinė sandorio forma*: <...> *preliminarinės sutartys*⁶⁴; *Administracijos pa-*

58 *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, supra note 1, p. 802.

59 *Ibid.*, p. 802.

60 *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*, supra note 41, 579 str.

61 *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*, supra note 13, 5.23 str. 1 d.; 5.2 str. 3 d.

62 Bakanas, A., et. al., supra note 37, p. 159.

63 *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*, supra note 13, 1.83; 2.61; 2.102; 6.6; 6.7; 6.8; 6.9; 6.12; 6.13; 6.90; 6.92; 1.97; 1.111 str.

64 *Ibid.*, 6.98 str. 1 d.; 6.165 str.; 1.73 str. 1 d.

reigūnai <...> vykdo šių įmonių, įstaigų, organizacijų operatyvinį valdymą.⁶⁵ Šie asmenys atlieka įmonės, įstaigos, organizacijos operatyvųjį valdymą⁶⁶ <...>. <...> darbuotojų saugos ir sveikatos vietiniai (lokaliniai) norminiai teisės aktai <...>⁶⁷; <...> reikalavimai pateikiami vietiniuose (lokaliuose) teisės aktuose⁶⁸; <...> streikai skirstomi į rūšis pagal įvairius požymius: pagal kilusio kolektyvinio ginčo apimtį (lygį) – lokalūs <...>⁶⁹; Materialinės atsakomybės atsiradimo pagrindas⁷⁰; <...> teikti kitą būtiną materialią paramą vaikui⁷¹. Vargu ar tokia praktika pateisintina ir reikalinga. Reikėtų apsispręsti ir pirmenybę teikti galūnės vediniams.

Laikantis kalbos taisyklingumo reikalavimų terminus, sudarytus su būdvardžiais, turinčiais prieš priesagą *-inis*, *-ė* vengtiną dėmenį, derėtų vartoti tik tokiais atvejais, kai taisyklingo atitikmens nėra kaip pasidaryti, pvz.: *Bylos nagrinėjimas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinėje sesijoje*⁷²; Nacionalinė, šakos ir teritorinė kolektyvinė sutartis <...>⁷³; <...> apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu⁷⁴.

Visais kitais atvejais reikėtų rinktis bendrinei kalbai darybos atžvilgiu priimtinesnį variantą, o ypač tada, kai tokio pasirinkimo galimybė yra.

Tik nustačius priežastis, dėl kurių atsiranda bendrinei kalbai nepriimtinių sudėtinių terminų dėmenų, galima užkirsti kelią su tokiais dėmenimis sudaromų terminų plitimui teisės kalboje. Iš aptariamų pavyzdžių matyti, kad ypač atidžiai reikia rinktis pamatinį žodį, iš kurio ketinama darytis vienokį ar kitokį vedinį.

Iki šiol nėra parengta ir išleista aiškinamojo lietuvių kalbos teisės terminų žodyno, todėl kilus klausimams dėl vieno ar kito teisės kalboje vartojamo termino atsakymų tenka ieškoti įvairiose duomenų bazėse: Lietuvos Respublikos terminų banke, EUROVOC'e ir kt. Turint tokį žodyną būtų galima lengviau išvengti įvairių terminų darybos nenuoseklumų, neteikti bendrinei kalbai nepriimtinių terminų.

Išvados

Teisės kalba turi laikytis taisyklingai bendrinei kalbai keliamų reikalavimų. Taisyklinga kalba neįmanoma be taisyklingų joje vartojamų terminų, todėl labai svarbu, kad juos darant pirmiausia būtų vadovaujama bendrinės kalbos žodžių darybos taisyklėmis. Kartu reikia pripažinti, kad ne visais atvejais įmanoma skrupulingai laikytis

65 Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, supra note 11, 24 str. 1 d.

66 Bužinskas, G., et al., supra note 44, p. 103.

67 Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, supra note 11, 264 str. 3 d.

68 Bužinskas, G., et al., supra note 44, p. 206.

69 Ibid., p. 234.

70 Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, supra note 13, 245 str.

71 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, supra note 12, 164 str.

72 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, supra note 28, 380 str.

73 Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, supra note 11, 50 str. 1 d.

74 Ibid., 283 str. 2 d.

bendrinės kalbos dėsnų, tačiau būtina laikytis nuostatos, kad apeiti kodifikuotas kalbos normas galima tik tada, kai nepavyksta pasinaudoti bendrinei kalbai priimtinais raškos būdais.

Teisės kalbai būdingi sudėtiniai terminai, sudaryti su priesagos *-inis, -ė* vediniais. Su šia priesaga sudėtinių terminų dėmenys daromi iš daiktavardžių, būdvardžių, skaitvardžių, neveikiamųjų būtojo laiko dalyvių, prielinksnių konstrukcijų. Kalbos taisyklingumo reikalavimų pažeidimų atsiranda darant tokius vedinius iš daiktavardžių. Norint išvengti klaidų, reikia žinoti, kad bendrinėje kalboje neįprasta tokius vedinius daryti iš veiksmožinės kilmės daiktavardžių. Pirmiausia tai pasakytina apie priesagos *-imas (-ymas)* vedinius *įstatymas, draudimas*, kurie eina pamatiniais tokių priesaginių būdvardžių žodžiais. Su tokiais būdvardžiais sudarytų terminų *įstatyminiai įpėdiniai, įstatyminiai atstovai, poįstatyminiai teisės aktai, draudiminis įvykis* turi būti atsisakyta.

Neturi būti vartojamų dviejų terminų (*šeiminė padėtis, šeimyninė padėtis*), kuriais nusakoma asmens būklė santuokos ir šeimos atžvilgiu. Būdvardžiu *šeimyninis* reiškiamas sąsaja su šeimyna, o kalbant apie šeimą ir būklę santuokos ir šeimos atžvilgiu vartotinas terminas, kuris turi priesaginį vedinį, padarytą iš daiktavardžio *šeima: šeiminė padėtis*.

Darant sudėtinius terminus, vartojami ir priesagos *-inis, -ė* vediniai, padaryti iš ne-lietuviškų žodžių, turinčių dėmenis *-al-, -ar-, -at-, -et-, -yv-, -or-*. Bendrinėje kalboje stengiamasi išsiversti be būdvardžių, turinčių šiuos dėmenis prieš priesagą *-inis, -ė*, todėl ir teisės kalboje pirmiausia derėtų ieškoti tokių galimybių. Siekiant kalbos taisyklingumo, reikia atkreipti dėmesį į tokius atvejus, kai terminai sudaromi su skirtingos darybos dėmenimis, pvz.: *operatyvinis valdymas* ir *operatyvusis valdymas, lokaliniai teisės aktai* ir *lokalieji teisės aktai, preliminarinė sutartis* ir *preliminarioji sutartis*. Reikėtų teikti pirmenybę terminams, sudarytiems su taisyklingesnės darybos dėmenimis, o prieš priesagą *-inis, -ė* minėtus dėmenis turinčius būdvardžius vartoti tais atvejais, kai jų vietoje nėra galimybės pasidaryti bendrinei kalbai priimtinesnių vedinių: *plenarinė sesija, socialinis draudimas* ir pan.

Teisės tekstų analizė rodo, kad dalies netinkamai sudarytų terminų yra atsisakyta. Jų vietoje vartojami bendrinei kalbai priimtini atitikmenys, pvz.: *ieškinio senatis, solidarioji atsakomybė, intelektinė veikla*. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad neišvengta tokių atvejų, kai taisyklingi terminai pavartojami kartu su netaisyklingos darybos terminais: *atstovai pagal įstatymą* ir *įstatyminiai atstovai, preliminarioji sutartis* ir *preliminarinė sutartis, šeiminė padėtis* ir *šeimyninė padėtis* ir pan. Tokių terminų variantų neturėtų būti ir visais atvejais viena sąvoka turėtų būti reiškiamą vienu terminu.

Literatūra

Bakanas, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. III knyga. Vilnius: Justitia.

Bužinskas, G., et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.

Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. Ambrazas, V., et al. Ketvirtoji pataisyta laida. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.

- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Keinys, S., et al. Ketvirtasis leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
- Gaivenis, K. *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002.
- Goda, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
- Kanceliarinės kalbos patarimai*. 5-asis leidimas. Parengė Kniūkšta, P., et al. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002.
- Kniūkšta, P. *Administracinė kalba ir jos vartoseną*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-183/2009.
- Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas*. Vilnius: Saulelė, 2012.
- Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas*. Vilnius: Saulelė, 2012.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas*. Vilnius: Mūsų Saulužė, 2007.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas*. Vilnius: Saulelė, 2008.
- Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1998.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2000.
- Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.
- Lietuvos Respublikos darbo kodeksas*. Vilnius: Mūsų Saulužė, 2004.
- Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl gripo ir ūminių viršutinių kvėpavimo takų infekcijų epidemiologinės priežiūros taisyklių patvirtinimo“ 2012 m. sausio 30 d. Nr. V-58 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-03]. <<http://infolex.lt/ta/153361>>.
- Paulauskienė, A. *Teisininkų kalba ir bendrosios kalbos normos*. Vilnius: Justitia, 2004.
- Pupkis, A. *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005.
- Piročkinas, A. *Administracinės kalbos kultūra*. Vilnius: Mintis, 1990.

LITHUANIAN LEGAL TERMS CONTAINING THE ELEMENT OF THE SUFFIX ‘-INIS’, ‘-Ė’: THEIR FORMATION AND USAGE

Laima Pečkuvienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *Legal language is a part of general language and, for this reason, it must follow the standards of general language. In spoken language, there are some deviations from the language standards, however, they are considered more leniently than mistakes in formal written language. Use of the written language is strictly regulated.*

Legal language is used to describe Codes, laws, legal rulings, decisions and similar documents. Consequently, all the terms, grammar structures and prepositions must conform to the standards of general language. A particular attention should be paid to the legal terms

which are essential in the legal language. Lithuanian legal terms must be based on word structuring rules in Lithuanian language.

This article focuses on complex terminology used in the Codes and Laws of the Republic of Lithuania, which is made by a means of suffixes *'-inis'*, *'-ė'*. These suffixes are used to make terms from Nouns (e.g. *turtinė žala*), Adjectives (*ūminis susirgimas*), Numerals (*antrinis įpėdinis*), Passive Voice Past Participles (*rašytinis sutikimas*), Prepositional structures (*ikiteisminė įvaikinimo procedūra*). In general language it is unusual to construct such structures from the nouns of verbal origin. Noun derivatives are the most problematic. First of all, it concerns the suffixes of verbal origin *'-imas'* (*'-ymas'*), which become the basic words in such cases (e.g. *įstatymas*, *draudimas*).

Some suffix derivatives *'-inis'*, *'-ė'* are constructed from loan words with particles *'-al'*, *'-ar'*, *'-at'*, *'-et'*, *'-yv'*, *'-or'*. In general language it is common not to use the adjectives with the above mentioned particles before *'-inis'*, *'-ė'*. Similarly, in legal language they should be avoided if it is not possible to make the endings from the appropriate nouns.

Some inappropriate terms have been rejected because of both the correct and the incorrect terms have been used in conjunction, which is not acceptable. Each concept must be defined by a single term. It would help to avoid creating the misleading terminology in the Lithuanian legal language.

Keywords: complex legal terms, suffix derivatives, basic vocabulary, type of word formation.

Laima Pečkuvienė, Mykolo Romerio universiteto Humanitarinių mokslų instituto Kalbos kultūros katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: administracinės kalbos terminų daryba, gramatinės formos.

Laima Pečkuvienė, Mykolas Romeris University, Institute of Humanities, Departamento of Language Culture, Lecturer. Research interests: administrative language terms formation, grammar forms.